

ΣΙΜΟΣ ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ

Λέκτορας Θεατρολογίας – Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης

Παπαδόπουλος, Σ. & Μαραγκουδάκη, Δ. (2014). Το θεατρικό παιχνίδι. Σύγχρονη μέθοδος για δημιουργικές σχολικές γιορτές: Το παράδειγμα των Χριστουγέννων. *Παράθυρο στην εκπαίδευση του παιδιού*, 78, 60-65.

ΘΕΑΤΡΙΚΟ ΠΑΙΧΝΙΔΙ. ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΜΕΘΟΔΟΣ ΓΙΑ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΕΣ ΣΧΟΛΙΚΕΣ ΓΙΟΡΤΕΣ: ΤΟ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ ΤΩΝ ΧΡΙΣΤΟΥΓΕΝΝΩΝ

ΤΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ

Η προετοιμασία και παρουσίαση των θεατρικών εκδηλώσεων στις σχολικές γιορτές συνεχίζει να αποτελεί βασικό ζητούμενο για τους εκπαιδευτικούς. Η συνήθης ακολουθητέα πρακτική ακόμη και σήμερα στα ελληνικά σχολεία είναι να δίνονται έτοιμα θεατρικά κείμενα από τους εκπαιδευτικούς στα παιδιά και να ξεκινά η διανομή και να αναπτύσσεται η εκμάθηση των ρόλων, μέσα από αμφίβολης ποιότητας διαδικασίες, που τις περισσότερες φορές δεν ικανοποιούν τα αναγκαία παιδευτικά και καλλιτεχνικά κριτήρια της έκφρασης του παιδιού. Αυτό έχει ως συνέπεια, σχεδόν πάντα, να παρουσιάζονται ‘σχολικές θεατρικές παραστάσεις’ που δεν έχουν σχέση με την ουσία της θεατρικής δημιουργίας¹, και οι εκπαιδευτικοί να επικαλούνται την πίεση εξωτερικών παραγόντων (διευθυντές, γονείς, κ.ά.) για την επιλογή αντιπαιδαγωγικών προσεγγίσεων και καλλιτεχνικά επιπόλαιων διαδικασιών.

Ειδικότερα, τα παιδιά προσχολικής και πρωτοσχολικής ηλικίας, συχνά μέσα από βασανιστικές πρόβες, καλούνται να συμμετέχουν ως μικροί ηθοποιοί στα εκάστοτε θεατρικά σκετς και άλλου είδους θεάματα, μη δυνάμενα ωστόσο να ανταποκριθούν στις απαιτήσεις της απόδοσης του θεατρικού ρόλου μπροστά σε ενήλικο ακροατήριο (γονείς, συγγενείς, δάσκαλοι). Άλλωστε, σύμφωνα με τις Morgan και Saxton η προσέγγιση του θεατρικού ρόλου ως προς την προσωπική εμπλοκή του ηθοποιού απαιτεί δεξιότητες που δεν μπορούν να διασφαλίζονται ως προϋποθέσεις για θεατρική παράσταση από παιδιά αυτής της ηλικίας, καθώς απαιτείται α) ενδιαφέρον (interest), β) ενεργητική εμπλοκή (engaging), γ) αφοσίωση (committing), δ) εσωτερίκευση (internalizing), ε) ερμηνεία (interpreting), στ) αξιολόγηση (evaluating)².

Αυτό που συχνά δεν λαμβάνεται υπόψη από τους εκπαιδευτικούς -συχνά λόγω μη εξειδικευμένης γνώσης- είναι η ανάπτυξη των απαραίτητων δραστηριοτήτων αυτοσχεδιασμού, που εξοικειώνουν τα παιδιά με τη θεατρική έκφραση και την ανάληψη του θεατρικού ρόλου και μπορούν να τα βοηθούν στην επεξεργασία αγαπημένων θεμάτων, και οι οποίες, όχι μόνο δεν συνιστούν πρόβα για παράσταση, αλλά αποτελούν κυρίως προετοιμασία για καλλιέργεια των εκφραστικών δεξιοτήτων, κάτι που δεν μπορεί να γίνεται στην οποιαδήποτε πρόβα.

¹ Γραμματάς, Θ., 2004, σσ. 128,130.

² Morgan, N., & Saxton, J., 1995, σσ. 21-22. Βλ. επίσης Παπαδόπουλος, Σ., 2007, σ. 55.

ΘΕΑΤΡΙΚΟ ΠΑΙΧΝΙΔΙ: ΘΕΩΡΙΑ

1. Τι είναι το θεατρικό παιχνίδι

Στην επίτευξη των παραπάνω μπορεί να συμβάλει το Θεατρικό Παιχνίδι, ως βιωματική, παιγνιώδης διαδικασία και θεατροπαιδαγωγική μέθοδος, καθώς δίνει τη δυνατότητα στα παιδιά να δημιουργούν από κοινού με άλλους, αυθόρμητα, αυτοσχέδια και εφήμερα φαντασιακά περιβάλλοντα θεατρικής έκφρασης και επικοινωνίας. Με κέντρο ανάπτυξης την ομάδα, μέσα από θεατρικούς ρόλους, τα παιδιά εμπλέκονται με τρόπο βιωματικό σε ένα παιχνίδι επινόησης ενός άλλου κόσμου με βάση την υπάρχουσα εμπειρία και φαντασία τους. Κύριος μοχλός αυτής της ψυχαγωγικής διαδικασίας είναι ο εμπυχωτής της ομάδας που, ταυτόχρονα, ως γνήσιος ψυχο-παιδαγωγός, νοιάζεται για τις διαπροσωπικές τους σχέσεις εκτός θεατρικού ρόλου, αλλά και, ως διδακτικός, μεθοδεύει την ανάπτυξη των εκφραστικών τους μέσων σε θεατρικό ρόλο (σώμα, φωνή, λόγος) και τη συνακόλουθη μαθησιακή, γνωστική και συναισθηματική τους εμπειρία³.

2. Η δομή του

Η δομή του αναπτύσσεται ως εξής⁴:

α. Απελευθέρωση και δημιουργία ομάδας

Αποτελεί την πρώτη φάση, κατά την οποία αξιοποιούνται παιχνίδια και ασκήσεις⁵ για δημιουργία κλίματος ενθουσιασμού, ευχαρίστησης, εμπιστοσύνης και γνωριμίας στην ομάδα, αλλά και εξοικείωσης με θεατρικές δεξιότητες, όπως η παρατηρητικότητα, η δημιουργική φαντασία, η άσκηση των φωνητικών μέσων, της σωματικής κίνησης, του λεκτικού αυτοσχεδιασμού.

Γνώρισμα αυτής της φάσης είναι η αυθόρμητη έκφραση της διάθεσης για παιχνίδι, που είναι απαραίτητο να χαρακτηρίζει και τον/την εμπυχωτή /τρια. Η απουσία της αναστέλλει την αναγκαία συναισθηματική εμπλοκή στο παιχνίδι. Συνακόλουθα, η απουσία γνήσιου παιχνιδιού οδηγεί σε εξασθένηση της θεατρικής έκφρασης.

β. Αναδημιουργία ρόλων και καταστάσεων

Τα παιδιά, αντλώντας από την εμπειρία και τη φαντασία τους, εμπλέκονται σε περιβάλλοντα αυτοσχεδίας θεατρικής διερεύνησης, όπου μέσα από διαφορετικούς θεατρικούς ρόλους που υιοθετούν, επινοούν με αυθεντικότητα και εξελίσσουν ποικίλες μυθοπλαστικές καταστάσεις. Το παιχνίδι της θεατρικής διερεύνησης, με την αναδημιουργία των ρόλων και των καταστάσεων, τους επιτρέπει να βιώσουν ποικίλες ψυχολογικές διεργασίες. Στο παιχνίδι αυτής της φάσης δεν υπάρχουν θεατές και, επομένως, χωρίς το άγχος κάποιου κριτή, τα παιδιά, με τρόπο αυθόρμητο και ελεύθερο, αναπαριστούν τις ειλικρινείς τους επιθυμίες, διαθέσεις και σχήματα, μέσα από την υιοθέτηση των ρόλων, συνθήκη που συμβάλλει στην ψυχοσυναισθηματική, ψυχοκοινωνική και γνωστική τους ανάπτυξη.

³ Παπαδόπουλος, Σ., 2010, σσ. 171-172.

⁴ Ο.π., σσ. 95-105. Βλ. επίσης Κουρετζής, Λ., 1991' Μουδατσάκης, Τ., 1994, σσ. 53-54' Page, C., 1997.

⁵ Taylor, S. 1998, σσ. 47-66.

γ. Σκηνική αυτοσχέδια δράση

Σ' αυτήν τη φάση, τα παιδιά, αφού κατασκευάσουν και αξιοποιήσουν υλικά για τα σημεία της όψης (κοστούμια, μικροαντικείμενα, σκηνογραφικό υλικό, κλπ.), μπορούν να παρουσιάσουν σε ακροατήριο (συμμαθητές, γονείς) -την ίδια ή άλλη μέρα- τους αυτοσχεδιασμούς που διερεύνησαν κατά την προηγούμενη φάση, ελέγχοντας τον αυθορμητισμό του παιχνιδιού. Η παρουσίαση σε κοινό τα υποχρεώνει να σταθεροποιήσουν με ανοιχτό τρόπο τη σκηνική δράση και τους διαλόγους. Αυτό σημαίνει ότι η σταθεροποίηση των αυτοσχεδιασμών πρέπει να επιτρέπει σε κάθε παιδί να ανταποκρίνεται με τον ιδιαίτερο τρόπο του στην απόδοση του κειμένου της παρουσίασης, καθώς το άγχος της πειθαρχίας στην απομνημόνευση και στην ακρίβεια των κινήσεων προκαλούν αγωνία και αρνητικά συναισθήματα. Από την άλλη, η συστηματοποίηση του ελεύθερου παιχνιδιού, με την παρουσίασή του σε άλλους, τα εξοικειώνει με συνεργατικές δεξιότητες και αναπτύσσει το αισθητικό τους κριτήριο.

δ. Αποτίμηση του εργαστηρίου

Αποτελεί τη φάση του απολογισμού των εμπειριών των παιδιών, καθώς, εάν το θελήσουν, μετά την παρουσίαση, μπορούν να εκφράζουν συναισθήματα, να διατυπώνουν απόψεις και προβληματισμούς. Καταλυτική είναι η παρουσία του εμπυχωτή, που από θέση παρατηρητή, διευκολυντή και στοχαστικού συνομιλητή, δημιουργεί τις προϋποθέσεις για ελεύθερη έκφραση, με σεβασμό στον τρόπο ανταπόκρισης κάθε παιδιού κατά τη διαδικασία. Ταυτόχρονα, ως ερευνητές και καλλιτέχνες, μπορούν να αναδημιουργήσουν τη δράση τους, συμμετέχοντας σε δραστηριότητες που εμπίπτουν σε γνωστικά πεδία, όπως άλλες μορφές τέχνης και λόγου, οι φυσικές επιστήμες, κλπ. Μάλιστα, αν η παρουσίαση έχει 'εξωτερικούς' θεατές, μέλη δηλαδή που δεν ανήκουν στην ομάδα, όπως είναι οι γονείς, ο εμπυχωτής μπορεί να εμπλέξει τους τελευταίους στη συζήτηση και να τους καταστήσει ισότιμους συνομιλητές με τα παιδιά τους.

ΘΕΑΤΡΙΚΟ ΠΑΙΧΝΙΔΙ: ΠΡΑΞΗ

Ως θέμα θεατρικής διερεύνησης επιλέξαμε *Τα Χριστούγεννα*⁶, καθώς θεωρούμε ότι αποτελεί ένα από τα πιο προσφιλή θέματα, που παρουσιάζονται στις σχολικές γιορτές κυρίως στην προσχολική και πρωτοσχολική εκπαίδευση και, επομένως, εμπίπτει στα άμεσα ενδιαφέροντα των εκπαιδευτικών. Πρόκειται για μια περιβαλλοντική χριστουγεννιάτικη ποιητική ιστορία.

Σκονισμένο Αστέρι

Τα Χριστούγεννα ζουν
σ' έναν πύργο λευκό
Μα κάθε τέτοια εποχή
Αστέρι φωτεινό
προσμένουν απ' τον ουρανό

⁶ Βλ. επίσης 'Χριστουγεννιάτικα κάλαντα Πελοποννήσου' Παπαδόπουλος, 2010, σσ. 576-579.

σε κάθε ανθρώπινη ψυχή
αγάπη να χαρίσουνε παντοτινή.

Περιστεράκι λευκό
φύλακας στον πύργο αυτό
Κανέναν δεν αφήνει να μπει
Πριν έρθει η σωστή στιγμή.

Μέσα στον πύργο το λευκό
ένα μπαούλο μυστικό.
Αχ! και να μπορούσα να δώ
τι κρύβει το μπαούλο το παλιό!

Κάλαντα ακούγονται
απ' τις φωνές τις παιδικές
Μα στον πύργο το λευκό
κανείς δεν μένει εδώ και καιρό,
την πύλη για ν' ανοίξει,
να πει ευχαριστώ
και του χρόνου πάλι εδώ.

Περιστεράκι μονάχο
φτερουγίζει εδώ κι εκεί
ώσπου να έρθει η κατάλληλη στιγμή.
Μα να το ρολόι χτυπάει δυνατά!
Τα Χριστούγεννα είναι κοντά!

Με το κλειδί το λευκό
το μπαούλο ανοίγει στο λεπτό,
Περιστέρια πολλά με ανοιγμένα φτερά,
γύρω απ' το μπαούλο χορεύουν
πως τα Χριστούγεννα ήρθαν ξανά.

Λευκό τραπεζομάντηλο
στο ράμφος τους κρατούν
Χορεύουν και πετούν
ψηλά και χαμηλά,
Τραπέζι γιορτινό να στρώσουνε με μιας.

Σαν γιρλάντα γιορτινή
Πιάτα, πιρούνια, κουτάλια, πετούν στον ουρανό,
Χορό στήνουν μαγικό.

Το αστέρι κάνει δρόμο πολύ
για να φτάσει στη γη
Στον πύργο καθώς μπαίνει,
κανέναν δεν το βλέπει
Τη λάμψη του έχει χάσει
Το αστέρι γέμισε σκόνη πολλή

και με ανθρώπινη φωνή
εμάς παρακαλεί.

Εσείς παιδιά που μ' αγαπάτε
κι όλο στον ουρανό κοιτάτε
Έκανα ταξίδι μακρινό,
για σκόνη είχε σκεπάσει τη γη
Κι η λάμψη χάθηκε στη στιγμή.
Τη σκόνη διώξτε μακριά,
τα αστέρια είναι λαμπερά,
σαν την ψυχή σας φωτεινά!

Σκονισμένο Αστέρι (θεατρικό παιχνίδι)

Το παρακάτω παιχνίδι παίζεται ταυτόχρονα με την αφήγηση της ποιητικο-ιστορίας από τον εμπυχωτή που, αφηγούμενος κάθε στροφή του ποιήματος, καλεί σε δράση, κρατώντας με αυτόν τον τρόπο αμείωτο το ενδιαφέρον της ομάδας.

Α΄ Φάση: Απελευθέρωση και δημιουργία ομάδας

Εξερεύνηση του λευκού πύργου (*Κατευθυνόμενη κινητική δράση - Προαιρετική μυστηριώδης μουσική*)

- Περιπατάμε με προσοχή στις μύτες των ποδιών, για να μη μας καταλάβει ο φύλακας του πύργου, το λευκό περιστέρι.
- Ο πύργος έχει πολλά κρυφά δωμάτια. Στο καθένα πρέπει να μπούμε με διαφορετικό τρόπο, π.χ. βαδίζοντας άλλοτε με ένα πόδι, άλλοτε σαν γάτες, άλλοτε σαν μπάλες.
- Σε κάθε δωμάτιο που μπαίνουμε, δημιουργούμε -με το σώμα μας- μια παγωμένη εικόνα, που να σχετίζεται με τα Χριστούγεννα. Για παράδειγμα, γινόμαστε χριστουγεννιάτικο δέντρο με στολίδια, κουτιά με δώρα, ο Αϊ-Βασίλης με τα ζωτικά του και ό,τι άλλο γεννάει η φαντασία μας.
- Κατά τη διάρκεια της δράσης, ο εμπυχωτής θα μπορούσε να ορίσει ως φύλακα του πύργου (λευκό περιστέρι) έναν παίκτη, που θα εναλλάσσεται και που, όταν κινείται, η υπόλοιπη ομάδα θα μένει ακίνητη, για να μην την καταλάβει και την απομακρύνει από τον πύργο.
- Τελευταίο για επίσκεψη παραμένει το δωμάτιο με το μπαούλο. Ο εμπυχωτής εμφανίζει ένα μπαούλο, πραγματικό ή κούτα διαμορφωμένη σαν παλιό μπαούλο. Πιθανά ερωτήματα που μπορούμε να θέσουμε στην ομάδα είναι τα παρακάτω: Τι κρύβει μέσα το μπαούλο; Ποιος το έφερε; Πόσα χρόνια έχει να ανοιχτεί; Ποιος έχει το κλειδί του;
- Ο εμπυχωτής δημιουργεί έναν ήχο σαν χτύπημα στην πόρτα. Στο σημείο αυτό, θα μπορούσε να πει: - Κάποιος έρχεται, ας γίνουμε αόρατοι, να βγούμε από τον πύργο με πολλή προσοχή, να δούμε ποιος χτύπησε τη μεγάλη πύλη.
- Με αυτόν τον τρόπο, τα παιδιά βγαίνουν και υποδύονται το ρόλο των παιδιών που έχουν έρθει, για να πουν τα κάλαντα. Ο εμπυχωτής μοιράζει τριγωνάκια και τα παιδιά τραγουδούν τα χριστουγεννιάτικα κάλαντα.
- Στο τέλος του τραγουδιού ακούγεται ήχος ρολογιού. Ο εμπυχωτής ανακοινώνει στα παιδιά ότι έφτασε η στιγμή να αποκαλυφθεί το περιεχόμενο του μπαούλου.

Β' φάση: Αναδημιουργία ρόλων και καταστάσεων

- Τα παιδιά μεταμορφώνονται σε λευκά περιστέρια, που κινούνται και μιλάνε όπως φαντάζεται καθένα, μιας και τα λευκά περιστέρια του πύργου δεν είναι συνηθισμένα περιστέρια.
- Ανοίγουμε το μπαούλο κι ανακαλύπτουμε ότι είναι απαραίτητο για το χριστουγεννιάτικο τραπέζι.
- Αναπαριστούμε με το σώμα μας ό,τι αντικείμενο μας αρέσει και χορεύουμε το χορό των πιρουνιών, κουταλιών, ποτηριών κλπ.
- Στο τέλος το σώμα μας γίνεται τραπεζομάνηλο για το γιορτινό τραπέζι (πάνω σ' ένα λευκό πανί, που θα μπορούσαμε να απλώσουμε στο δάπεδο).

Γ' Φάση : Σκηνική αυτοσχέδια δράση

- Ο εμπυχωτής, σε ρόλο αστεριού, λέει το πρόβλημά του στα παιδιά.
- Η ομάδα χωρίζεται σε υποομάδες, ανάλογα με το ρόλο που έχει διαλέξει για το στρώσιμο του τραπεζιού (πιρούνια, κουταλιά κλπ).
- Ο εμπυχωτής ζητάει από τις ομάδες να προετοιμάσουν και να παρουσιάσουν μια ιστορία με θέμα: *Τι είναι αυτή η σκόνη, που σκέπασε το αστέρι μας και τι πρέπει να κάνουμε για να του χαρίσουμε τη χαμένη του λάμψη;*
- Κάθε ομάδα παρουσιάζει τον αυτοσχεδιασμό της.

Δ' Φάση : Αποτίμηση του εργαστηρίου

(Παιδαγωγική περιβαλλοντολογική προσέγγιση του εργαστηρίου. Τα παιδιά κάθονται σε κύκλο της ομάδας)

- Ο εμπυχωτής τούς αποκαλύπτει ότι η σκόνη που σκέπασε το αστέρι οφείλεται στην μόλυνση του περιβάλλοντος, στο νέφος και στα καυσαέρια, που σκεπάζουν την πόλη τους.
- Ακολουθεί συζήτηση με τα παιδιά, σχετικά με τις ενέργειες που μπορούμε να κάνουμε καθημερινά, για να έχουμε καθαρή ατμόσφαιρα.

ΣΥΖΗΤΗΣΗ

Στο παραπάνω πλαίσιο, πριν από την κάθε είδους παρουσίαση, τα παιδιά εμπλέκονται σε δράσεις γνήσιας θεατρικής έκφρασης και επικοινωνίας μέσα στην ομάδα, με γνώμονα το ενδιαφέρον, την εμπειρία, τις γνώσεις και τις ψυχοκινητικές τους δεξιότητες, για το συγκεκριμένο κάθε φορά θέμα. Από τη διερεύνηση του τελευταίου στα θεατρικά εργαστήρια, προκύπτουν θεατρικοί αυτοσχεδιασμοί που, αν οργανωθούν και συστηματοποιηθούν σε αδρομερή σκηνική δομή, μπορούν να παρουσιαστούν σε κοινό, με υψηλά αισθητικά αποτελέσματα⁷. Επομένως, τα θεατρικά εργαστήρια μπορούν να καταστούν πλούσια δεξαμενή δρώμενων προς παρουσίαση. Κατά τη διεξαγωγή του εργαστηρίου, τα παιδιά εκφράζονται πηγαία, χωρίς να έχουν το νου του σε οποιαδήποτε παράσταση και αυτό τα αποφορτίζει από το πιθανό άγχος για την επικείμενη παρουσίαση, η οποία, ως εκ τούτου, αποτελεί

---

⁷ Γραμματάς, Θ., *ό.π.*, σ. 133.

ανεξάρτητη μεταβλητή. Η αποδέσμευση λοιπόν του εργαστηρίου από τις πρόβες για παράσταση εγγυάται διάχυση της δημιουργικότητας των παιδιών, μέρος της οποίας μπορεί να φτάσει στο επίδοξο κοινό, όταν αυτό θελήσει να μοιραστεί μαζί τους την θεατρική εμπειρία που απέκτησαν.

Έτσι, το Θεατρικό Παιχνίδι μπορεί να αποτελέσει εξαιρετική μέθοδο για την προετοιμασία⁸ (α΄ και β΄ φάση) και διεξαγωγή των σχολικών γιορτών (γ΄ και δ΄ φάση). Μάλιστα, μετά την εκάστοτε θεατρική παρουσίαση, οι γονείς μπορεί να καταστούν δυναμικό ακροατήριο, αφού ο/η εκπαιδευτικός μπορεί να τους εμπλέκει τόσο στην παρουσίαση (γ΄ φάση) -όταν οι συμμετέχοντες είναι μεγάλα παιδιά- όσο και στη συζήτηση (δ΄ φάση). Έτσι, οι γονείς δεν θα είναι ένα αδρανές ακροατήριο, για το οποίο ετοιμάστηκε μια παράσταση, που θα επιδίδονται στη βιντεοσκόπησή της μόνο, αλλά, με όρους που αντλούν από το σύγχρονο και μεταμοντέρνο θέατρο, θα είναι συμμετέχοντες - θεατές, έτοιμοι να αναλάβουν ενεργητικό ρόλο στη θεατρική παράσταση των παιδιών τους.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Γραμματάς, Θ. (1999). *Διδακτική του Θεάτρου*. Αθήνα: Τυπωθήτω.
- Γραμματάς, Θ. (2004). *Το Θέατρο στο Σχολείο. Μέθοδοι διδασκαλίας και εφαρμογής*. Αθήνα: Ατραπός.
- Κουρετζής, Λ. (1991). *Το Θεατρικό Παιχνίδι: Παιδαγωγική θεωρία, πρακτική και θεατρολογική προσέγγιση*, Αθήνα: Καστανιώτης.
- Morgan, N. & Saxton, J. (1987). *Teaching Drama: A mind of many wonders*. Portsmouth: Heinemann.
- Μουδατσάκης, Τ. (1994). *Η Θεωρία του Δράματος στη σχολική πράξη - Το Θεατρικό Παιχνίδι. Η Δραματοποίηση*. Αθήνα: Καρδαμίτσας.
- Page, C. (1997). *Eduquer par le Jeu Dramatique*. Paris: ESF éditeur.
- Παπαδόπουλος, Σ. (2007). *Με τη Γλώσσα του Θεάτρου. Η διερευνητική δραματοποίηση στη διδασκαλία της Γλώσσας*. Αθήνα: Κέδρος.
- Παπαδόπουλος, Σ. (2010). *Παιδαγωγική του Θεάτρου*. Αθήνα: Αυτοέκδοση.
- Taylor, S. (1998). The warm-up. Στο M. Karp, P. Holmes & K. Bradshaw Tavon (Eds.), *The Handbook of Psychodrama* (σσ. 47-66). London: Routledge.

---

⁸ Γραμματάς, Θ., 1999, σ. 78.